

**Международна фондация
"Св.Св. Кирил и Методий"**

XIX-ти ГОДИШЕН КОНКУРС

за присъждане на

НАГРАДА "Д-р ИЛКО ЕСКЕНАЗИ"

ТЕМА:

Домашното насилие като форма на нарушаване

на правата на човека в практиката на

Европейския съд по правата на човека

(с акцент върху съдебните дела срещу Република България)¹

АВТОР:

Петър Стефанов Топуров²

¹ Текстът е подготвен в рамките на реализиране на проект, реализиращ се благодарение на подкрепата на програма "Млади учени и постдокторанти-2" и не е бил обект на публикуване към настоящия момент.

² Главен асистент в Секция „Гражданскоправни науки“ в Института за държавата и правото при Българската академия на науките, хоноруван асистент по дисциплината

СЪДЪРЖАНИЕ

Използвани съкращения	3
Глава I. Въведение.....	4
Глава II. Възможни нарушения на основни права по ЕКПЧ при извършването на акт на домашно насилие	12
1. Уводни бележки	12
2. Нарушаване на правото на живот и забраната за изтезания.....	12
2.1. Принципни положения	12
2.2. Нарушаването на правото на живот в контекста на практиката на ЕСПЧ срещу Република България.....	20
3. Нарушаване на правото на зачитане на семейния, личния живот и кореспонденцията	24
3.1. Принципни положения за правото на зачитане на личния и семейния живот.....	24
3.2. Нарушаването на правото на зачитане на семейния и личния живот в контекста на практиката на ЕСПЧ срещу Република България.....	29
4. Нарушаване на принципа за недискриминация	30
4.1. Принципни положения за забраната за дискриминация	30
4.2. Нарушаването на принципа за недискриминация в контекста на практиката на ЕСПЧ срещу Република България.....	32
Глава III. Значението на практиката на Европейския съд за защита правата на човека от гледната точка на българската правна уредба и съдебна практика.....	38
Заключение.....	43
Приложения	45
БИБЛИОГРАФИЯ.....	45
На кирилица	45
На латиница	46
ЦИТИРАНИ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ И МОТИВИ КЪМ ТЯХ:.....	46

ЦИТИРАНА СЪДЕБНА ПРАКТИКА	47
На Европейския съд по правата на човека (посочени по номер и година на жалбата).....	47
На Съда на Европейския съюз	48
Съдебна практика на националните съдилища (по датата на постановяване).....	48

Използвани съкращения

ДВ – Държавен вестник

ЕКПЧ/Конвенцията – Европейска конвенция за защита правата на човека и основните свободи

ЕСПЧ/Съдът – Европейски съд по правата на човека

ЕС/Съюза – Европейски съюз

ЗЗДН – Закон за защита от домашното насилие

СЕС – Съд на Европейския съюз

ХОПЕС/Хартата – Харта на основните права на Европейския съюз

Глава I. Въведение

1. Основните права на човека са вид субективни права, които имат за обект определен всеобщ социален интерес. Техни титуляри са само хората³. Субект на кореспондиращото с основните права задължение е държавата, но могат да бъдат всички други правни субекти⁴. В правната теория се използват и понятията „*основни права*“ и „*конституционни права*“. В настоящата работа е използвано понятието „*основни права на човека*“, тъй като жертвите на домашно насилие са винаги физически лица. Характеризирането им като „*основни*“ произтича от обстоятелството, че същите са в основата на правния ред. Това не означава, че основните права са абсолютно непроменлива величина⁵, напротив – историческият преглед показва стремеж към разширяване и осъвременяване на каталога от основни права на човека. В тази връзка в еволюцията на правата на човека правната теория разграничава три поколения права на човека според историческия период на утвърждаването им и техния характер – 1. Гражданските и политически права, свързани най-общо с поставянето на определени граници на държавната власт над отделните личности и очертаващи автономната сфера на индивида (XVII-XVIII в.); 2. Икономически, социални и културни права (XIX-XX в.) – произтичащи от утвърждаването на принципа за социалната държава 3. Права и свободи в следствие на прогреса на човечеството (X-XI в.) и отразяващи нуждата от

³ **Вълканов, В.** Основните права на гражданите в Народна република България и тяхната защита. Издателство на БАН. 1990, с. 11-12. Те се различават от правните принципи. Виж по този въпрос **Пенчев, Г.**, Дали основните права и задължения на гражданите са принципи на правото? Съвременно право. бр. 2/2017, с. 35.

⁴ **Цонева, С.**, Хоризонтално действие на основните права на човека в отношенията между частноправни субекти. В: Сборник от Научна конференция „Правата на човека – 70 години след приемането на Всеобщата декларация за правата на човека“. УИ „Св. Климент Охридски“, 2019. Виж и **Вълканов, В.**, Цит. съч., с. 15.

⁵ **Вълканов, В.**, Цит. съч., с. 13

защита на личността с оглед съвременния етап на развитие на обществото и гарантирането на качеството на живота⁶.

2.1. Правната уредба на защитата на правата на човека се съдържа в различни по характер източници на правото. На първо място следва да се посочи, че глава II от Конституцията на Република България издига „*във върховен принцип правата на личността, нейното достойнство и сигурност*“, гарантирайки и признавайки каталог на основните права и задължения на гражданите. Националната правна уредба не се ограничава до върховния закон. По-ниските по степен в йерархията на източниците на правото нормативни актове също съдържат множество материалноправни и процесуалноправни по своя характер правила, съдържащи права на човека, детайлизиращи техните проявления или гаранции, предвиждайки съдебните и извънсъдебните способности за тяхната защита⁷.

2.2. Същевременно се установява специфично развитие в правната уредба на правата на човека в международноправен аспект. В тази връзка първоначално се е считало, че регулирането им представлява изключителна компетентност на държавите⁸. С времето сериозността на някои проблеми налага приемането на специализирани международни споразумения за защита на определени права или на определени категории хора⁹. Такава категория са жените и децата, които се явяват особено

⁶ Делението е условно, тъй като нормативното прогласяване и създаването на реални гаранции за дадени права е все още действащ процес, макар и същите да са прогласени още през XIII-ти век, като например правото на мирен живот, закрепено в Magna Carta, което все още е непълноценно гарантирано в голяма част от съществуващите национални правни системи.

⁷ Например Наказателният кодекс съдържа преимуществено материалноправни по характера си правила относно въздигнатите в престъпления противоправни и виновни деяния, а НПК реда за реализиране на наказателната отговорност. Посочената уредба е само част от допълнителните гаранции, без които прогласяването на правото на лична свобода и неприкосновеност би останало като декларация без реални гаранции.

⁸ **Видин, Б.**, Международно право. Сиела. 2020, с. 217.

⁹ Пак там, с. 229.

уязвими групи от извършването на домашно насилие - всеки акт на насилие, опитът за такова, включително принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в посочена в закона родствена, семейна или фактическа връзка (чл. 2 от Закона за защита от домашното насилие)¹⁰.

Международноправната регулация на защитата на посочените по-горе уязвими групи преминава през няколко етапа в своето развитие. В средата на ХХ-ти век усилията на международната общност са съсредоточени в постигането на равнопоставяне между мъжете и жените във възможността им да участват в обществения живот¹¹, с оглед на което е приета Конвенцията за политическите права на жените от 1952 г. Впоследствие през 1979 г. е приета и Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените¹², а през 1989 г. Конвенцията за правата на детето. В цитираната конвенция са предвидени две изрични изисквания към държавите-страни по нея: 1. Предприемането на всички необходими законодателни, административни, социални и образователни мерки за закрила на детето от всички форми на физическо или умствено насилие, посегателство или злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуални престъпления, докато то е под грижите на родителите си или на единия от тях, на законния си настойник или на всяко друго лице, на което то е поверено (чл. 19) и осигуряване защита на детето от всички форми на сексуална експлоатация и от сексуално насилие (чл. 34).

¹⁰ В този смисъл е и практиката на ЕСПЧ – Държавата следва да осигури защита на всички уязвими групи чрез предприемане на необходимите мерки, които да възпрат евентуалните извършители на подобни сериозни посегателства спрямо личната им неприкосновеност. Виж в този смисъл напр. *Rumor v. Italy (application № 72964/10)*

¹¹ **Видин, Б.**, Цит. съч., с. 230.

¹² В сила за Република България от 10.03.1982 г.

От своя страна от 90-те години на ХХ-ти век насам насилието над жените също е сред основните проблеми, набелязани като цел за преодоляване от страна на международната общност в борбата ѝ за равни права на жените¹³, включително и гарантирането на правото на закрила от недържавно насилие¹⁴. В тази връзка през 1993 г. Генералната асамблея на ООН приема Декларацията за премахване на насилието срещу жените, в която е въведено и понятие за дължима грижа от страна на държавата по отношение на борбата с домашното насилие.

2.3. Защитата на правата на човека се осъществява и на регионално ниво, като по отношение на част от европейските държави такава роля заема Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи, плод на дейността на Съвета на Европа – в качеството му на регионалната междуправителствена организация¹⁵. Република България се е присъединила към организацията на 7-ми май 1992 г. Към настоящия момент в нея членуват 46 страни. Европейската конвенция е подписана на 4 ноември 1950 г. и влиза в сила през 1953 г., включително ратифицирана, обнародвана и влязла в сила и за нашата държава през 1992 г. Още в първоначалното съдържание на Конвенцията включва прогласяване на правото на живот (чл. 2), забрана за подлагане на изтезания, нечовешко или унижително отношение (чл. 3), право на лична сигурност (чл. 5), право на справедлив съдебен процес (чл. 6), право на неприкосновеност на личния и семейния живот (чл. 8). За да се осигури прилагането и защитата по ЕКПЧ е предвидено създаването на Европейския съд по правата на човека и Европейска комисия по правата на човека. Съдът има правомощие да разглежда отнесени до него спорове за нарушени права по

¹³ **Илиева, И.** Правата на жените като права на човека и системата на Организацията на обединените нации. В: Научни трудове на Института за правни науки. Том II. 2005 г. Актуални правни проблеми, с. 152-158.

¹⁴ **Илиева, И.** Правата на жените като права..., с. 178.

¹⁵ **Видин, Б.** Цит. съч., с. 238.

ЕКПЧ, като решенията му са задължителни за страните-членки по Конвенцията. По този начин националните средства за защита на основните права са надградени със системата, създадена в рамките на Съвета на Европа¹⁶.

2.4. По отношение на защитата на правата от ЕКПЧ в рамките на Европейския съюз¹⁷ следва да се спомене, че още от средата на 80-те години на ХХ-ти век Съдът на Европейската общност помества в своите актове препратки към практиката на ЕСПЧ, а след 90-те години на ХХ-ти век и преки позовавания. Впоследствие подобен подход получава и изричен нормативен израз в чл. 6 § 3 от Договора за Европейския съюз: *„Основните права, както са гарантирани от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи и както произтичат от общите конституционни традиции на държавите-членки, са част от правото на Съюза в качеството им на общи принципи.“*¹⁸. В практиката на Съда на Европейския съюз (СЕС) е възприета тезата, че основните права са неразделна част от общите принципи на правото, чиято защита той осигурява, като е длъжен да се ръководи както от конституционните традиции на държавите членки, така и не би могъл да

¹⁶ Виж повече у **Друмева, Е.**, Конституционно право. Трето преработено издание. Сиела. 2008, с. 913

¹⁷ Повече за защитата на правата на човека и по-специално на жените в Европейския съюз виж у **Илиева, И.**, Правата на жените и Европейският съюз. В: Трудове по международно право. Том VII. Българска асоциация по международно право. 2003, с. 335-360, както и у **Христов, Х.**, Защита на правата на човека в правото на Европейския съюз, достъпна на следния [адрес](#). Последен достъп на 19.04.2023 г.

¹⁸ **Попова, Ж.**, Право на Европейския съюз. Сиела. Четвърто преработено издание. 2020, с. 101-102. Макар и § 2 на чл. 6 от ДЕС да прогласява присъединяване на Европейския съюз към Европейската конвенция за защита правата на човека, то следва да бъде осъществено въз основа на споразумение, което към настоящия момент е в процес на преговаряне след отрицателно становище на СЕС за съответствието му с Договорите от 18.12.2014 г. Повече по въпроса виж у **Попова, Ж.**, Цит. съч., с. 112 и сл. и **Семов, А.**, Права на гражданите на Европейския съюз. Том I. Правен режим на защитата на правата на човека в Европейския съюз. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 2013, с. 217 и сл.

допуска мерки, несъвместими с основни права, признати и гарантирани от конституциите на тези държави членки и от международните споразумения, по които те са страни¹⁹. В рамките на правото на Европейския съюз действа и Хартата на основните права на ЕС от 2000 г., приета на 12.12.2007 г., която е част от първичното му право и също прогласява правото на живот (чл. 2), забраната за изтезания и на нечовешко или унижително отношение (чл. 4), правото на сигурност (чл. 6), зачитането на личния и семейния живот (чл. 7) и правото на ефективни прани средства за защита и на справедлив съдебен процес (чл. 47)²⁰.

¹⁹ **Попова, Ж.**, Цит. съч., с. 104 и цитираното решение по дело № 4-73 J Nold/Комисия. Виж и решението по дело № 260/89 J ERT, в което е застъпена тезата, че правата на човека са неразделна част от общите принципи на правото, спазването на които се гарантира от Съда, в това число ЕКПЧ има особено значение и е недопустимо приемането от Европейската общност на актове, несъвместими със спазването на правата на човека. Виж и изложението на **Семов, А.**, Цит. съч., с. 193.

²⁰ Дублирането на определени права не води до лишаване от действие на единия от двата акта. От една страна, ХОПЕС намира приложение при взаимодействие на правото на Европейския съюз с някои от гарантираните от нея основни права, като няма пълен идентитет между страните членки на ЕС и Съвета на Европа. В този ред на мисли не е изключена и възможността за поддържането на различна практика на Съда на Европейския съюз и Европейския съд по правата на човека. Виж в този см. **Попова, Ж.**, Цит. съч., с. 104 и **Семов, А.**, Цит. съч., с. 196-197. В тази връзка следва да се спомене и § 3 на чл. 52 от ХОПЕС въвежда тълкуване на съответни права в Хартата и ЕКПЧ в същия смисъл и обхват, като дадените им в Конвенцията, но това не изключва възможността правото на Европейския съюз да предоставя по-широка защита. Същевременно чл. 53 от ХОПЕС установява, че никоя разпоредба на Хартата не трябва да се тълкува като ограничаваща или накърняваща права на човека и основни свободи, които в съответните им приложни полета са признати от правото на Съюза, от международното право и от международните конвенции, по които Съюзът или всички държави-членки са страни и по-специално от ЕКПЧ, както и от конституциите на държавите-членки. От своя страна в своята практика ЕСПЧ не изключва своята компетентност да контролира съобразеността на източниците на правото на Европейския съюз с ЕКПЧ, включително отговорността на държавата-членка, извършила нарушение на Конвенцията в изпълнение на акт от правото на Съюза. Виж **Семов, А.**, Цит. съч., с. 199-202 и цитираната там съдебна практика на ЕСПЧ. ЕСПЧ не изключва и възприемането на тълкуване на правата по Конвенцията в духа на тълкуването на съответните им права по Хартата. Виж пак там, с. 206.

3.1. Макар и в борбата срещу домашното насилие като вид правонарушение²¹ да се осъществява с многообразие от национални, международноправни и интеграционни средства за въздействие, то все още се явява едно от сериозните предизвикателства на съвременното общество, като борбата за изкореняването му продължава и до днес. По последни данни 30 % от жените са били жертва на домашно насилие през определен период от живота си²². Последните статистически данни за територията на Република България показват следните данни - 20.5% от анкетираните в страната жени на възраст 18 - 74 г., които в момента на изследването са имали или някога са имали партньор, са преживели един или повече случаи на насилие от своя интимен партньор. Най-честият вид насилие, извършено от интимен партньор е психическото насилие – 19.4 % са пострадали от подобно насилие. Физическо насилие от интимнипартньори са преживели 7.1% от жените, а 9.3% споделят за преживяно физическо или сексуално насилие от страна на настоящи и/или бивши партньори. Всяка трета жена на възраст 18 - 29 г. е била насилвана от настоящ или бивш партньор (36.3%). Почти всяка десета жена на възраст 18 - 74 г. в страната (9.5%) споделя за преживяно физическо (включително заплахи)

²¹ По въпроса за характера на акта на домашно насилие като правонарушение виж **Петров, В.**, Правно естество на домашното насилие. Публикувана в електронно издание „Предизвикай правото!“ на 17.05.20 г., достъпна на следния адрес: <https://www.challengingthelaw.com/grajdansko-pravo/estestvo-domashno-nasilie/>. Последен достъп на 19.04.2023 г.

²² Violence against women Prevalence Estimates, 2018. Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women. WHO: Geneva, 2021, обобщените данни от който доклад са достъпни на следния адрес: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>. В САЩ около 24 души стават жертва на подобни актове, като засегнатите годишно от явлението „домашно насилие“ са 12 милиона души. Виж <https://www.thehotline.org/stakeholders/domestic-violence-statistics/>. Подобна тенденция сякаш остава непроменена в последните десетилетия Виж примерите, дадени у **Тишева, Г.**, Домашното насилие като нарушение на правата на човека. Сп. „Права на човека“, кн. № 1/1998 г., с. 26.

или сексуално насилие от лица в домакинството²³. Въпреки че преобладаващият брой жертви са предимно жените и децата, в последните десетилетия инициативата за активни действия от страна на националните държави срещу насилието над жени прераства в борба за изкореняването на всички форми на домашно насилие без значение от пола или възрастта на жертвата²⁴.

4. Интерес за настоящата публикация е изследването на домашното насилие като форма на нарушаване на правата на човека в практиката на Европейския съд за защита правата на човека с поставяне на акцент върху съдебните дела срещу Република България и констатациите, направени в тях относно ефективността на защитата от домашно насилие в българския правен ред. Допълнителна цел на настоящата работа е да очертае основните слабостите на българското вътрешно право в гарантирането тези права на човека, които се явяват накърнени чрез актовете на домашно насилие и да формулира предложения с оглед бъдещото му усъвършенстване.

5. Не на последно място следва да се подчертае, че негативните последици от неефективността на защитата от домашно насилие не се изчерпват с допускането на нарушение на основни човешки права, защото те винаги са свързани с конкретни физически и психологически вреди за пострадалия/те, но и с сериозни последици за цялото общество, които имат конкретни социални, здравни и икономически последици.

²³ **Национален статистически институт на Република България.** Изследване на насилието, основано на пол. EU-GBV, 2021. Достъпно на следния адрес - https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/GBV_2021.pdf. Последен достъп на 19.04.2023 г.

²⁴ Това се поставя и като акцент в практиката на ЕСПЧ. Виж напр. *Levchuk v Ukraine (application № 17496/19)*

Глава II. Възможни нарушения на основни права по ЕКПЧ при извършването на акт на домашно насилие

1. Уводни бележки

Доколкото домашното насилие може да придобие множество форми, а изброяването им на практика невъзможно, то извършването му може да има за пряка или косвена последица засягането на широк кръг от основните права, гарантирани от Конституцията на Република България, международните договори, действащи в държавата, както и от правото на Европейския съюз. Интерес за настоящата работа е от една страна да очертае най-често засегнатите от извършването на актове на домашно насилие права, гарантирани от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи²⁵. Прегледът на практиката на ЕСПЧ установява, че в голяма част от случаите извършеният акт на домашно насилие е свързан с допуснато нарушение на няколко от гарантираните с Конвенцията права²⁶ - обикновено лични права и свободи като правото на живот, правото на хуманно отношение към човека, право на лична свобода и неприкосновеност, правото на лична сигурност.

2. Нарушаване на правото на живот и забраната за изтезания

2.1. Принципни положения

2.1.1. За правото на живот

Съгласно чл. 2 § 1 от ЕКПЧ правото на живот на всеки се защитава от закона. Това право има фундаментален характер, доколкото

²⁵ За класификацията на основните права виж **Вълканов, В.**, Цит. съч., с. 74 и сл.

²⁶ Например с *решението по делото Оруз v. Turkey (application № 33401/02)* е констатирано едновременно нарушаване на чл. 2, чл. 3 и чл. 14 ЕКПЧ; *решението по делото Eremia and Others v. Moldova (application № 3564/11)*, с което е констатирано нарушение на чл. 3, чл. 8 и чл. 14; *M. G. v. Turkey (application № 646/10)*, в което е установено нарушение на чл. 3 и чл. 14 и *Talpis v. Italy (application № 41237/14)* с признати нарушения на чл. 2, чл. 3 и чл. 14.

представлява същинско условие за нормалното и пълноценно съществуване на цялата система от права на човека. Възможността за ефективно упражняване на правото на живот предполага както въздържане от страна на държавата или частни лица от посегателства, с които може или се причинява смъртта на едно лице, но и предприемане на позитивни мерки от страна на държавата, гарантиращи ефективната защита на човешкия живот, разследването и наказването на посегателства над него²⁷.

2.1.2. За забраната за изтезания

ЕКПЧ установява в своя чл. 3 забрана на изтезанията. Правилото гласи, че никой не може да бъде подложен на изтезания, нечовешко или унижително отношение или наказание. Всъщност забранителната норма е огледалната страна на правото на всяка човешка личност да бъде третирана по начин, присъщ за нейната същност – хуманно, без подлагането ѝ на изтезания или на посегателства над нейното достойнство. То съдържа типичните черти на всяко човешко право – от една страна държавата е длъжна да не използва подобно отношение или наказание към индивидите от обществото, но от друга – е длъжна да създаде подходяща законодателна мярка за защита на това право, включваща възможност за предприемане на ефективни оперативни мерки за защитата на това право от посегателствата на всички други правни субекти, а ако такова посегателство все пак бъде извършено – за неговото разследване и наказване на отговорното за това лице²⁸. Не всяко накърняване обаче води до извод за нарушаване на правото. За да е налице нарушение на чл. 3 ЕКПЧ посегателството следва да има определено минимално ниво на сериозност, което зависи от множество фактори – конкретните

²⁷ **Захариева, П.**, Защита на правото на живот по чл. 2 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи. Достъпна на следния [адрес](#). Последен достъп на 19.04.2023 г.

²⁸ Guide on article 3 of the European convention of human rights. Prohibition of torture. First edition. 2022, p. 6.

обстоятелства, като естеството и продължителността на посегателството, неговите физически и психически ефекти, понякога включително пола, възрастта и здравословното състояние на жертвата²⁹.

2.1.3. За задълженията на държавата

Задълженията на държавата във връзка с гарантирането на правата по ЕКПЧ се делят на позитивни и негативни според необходимото нейно поведение. Позитивните от своя страна се делят на материални и процедурни с оглед надлежното нейно поведение.

Гарантирането на правото на живот и забраната за изтезания е свързано най-общо с негативното ѝ задължение да се въздържа от действия, които биха нарушили правото и забраната, както и с позитивното задължение на националните власти за предприемане на действия по защита³⁰. Това задължение изисква от държавите - страни по Конвенцията, да въведат подходяща правна рамка за защита (материално задължение) и предприемането на ефективно разследване по оплаквания за малтретиране (процедурно задължение)³¹. То не е свързано със задължение за присъда „на всяка цена“, а с изискване за ефективно прилагане на законите, особено наказателните, за да се гарантира защита на правата по чл. 3 от ЕКЗПЧ³². Важно решение в тази връзка е въпросът дали налагането на

²⁹ *Rumor v. Italy (application № 72964/10); Opuz v. Turkey (application № 33401/02); Eremia and Others v. Moldova (application № 3564/11); Talpis v. Italy (application № 41237/14); Volodina v. Russia (application № 41261/17)*

³⁰ *Landi v. Italy (application № 10929/19)*. Позитивните задължения на националните власти във връзка с чл. 2, 3, 8 от Конвенцията могат да включват задължението за разработването и прилагането на подходяща правна рамка, предлагаща защита срещу прояви на насилие, които могат да бъдат извършени от частни лица. Виж *Bevacqua v. Bulgaria (application № 71127/01)*,

³¹ В някои присъединили се държави се установява изначална липса на правна рамка, която да гарантира ефективна защита срещу актове на домашно насилие, виж например *Opuz v. Turkey (application № 33401/02)*, в което е констатирана, че към момента на осъществяване на разглежданите в производството факти съответна правна уредба не е била действащо право в Република Турция.

³² *N. P. and N. I. v. Bulgarie (application № 72226/11)*

наказания по по-леки обвинения, а впоследствие и наказание за цялостното насилствено поведение може да наруши принципа *non bis in idem*. Съдът е имал повод да се произнесе по този въпрос. В своето решение по делото е *Galović v. Croatia (application no. 45512/11)* той приема, че мерките в производствата по индивидуални актове на домашно насилие са с оглед ограничаване на ескалацията, докато наказателните производства са свързани с достигане на определена тежест на цялостното незаконосъобразно поведение на извършителя и имат за цел да санкционират продължаващ модел на насилствено поведение. Съдът прави преценка и за понесената от жалбоподателя тежест на санкциите и дали тя е прекомерна. Той приема, че санкциите са свързани и формират един общ отговор на държавата спрямо насилственото поведение по ефективен, пропорционален и възпиращ начин, поради което няма нарушение на чл. 4 от Протокол № 7 към Конвенцията.

За да бъде преценено наличието на нарушение на чл. 2 ЕКПЧ Европейският съд отчита дали ситуацията (в семейството) на пострадалия е била известна на националните власти, какви са били дължимите според националното право действия, предприетите в конкретната ситуация мерки³³ и подходящите и разумни в случая мерки, за да се предотврати

³³ *Kontrová v. Slovakia (application № 7510/04)* – в конкретния случай са били налице оплаквания за физическо насилие. Подадената жалба до полицията е била изменена. На 31.12.2002 г. насилникът застрелва двете общи деца, след което и себе си. Макар и да са били задължени съобразно националното право да предприемат разследване по подаденото оплакване, един от полицейските служители дори е съдействал на жертвата да измени подаденото оплакване, така че да не бъдат предприети последващи действия. Не били предприети и действия във връзка с информацията, че насилникът притежава огнестрелно оръжие. Неадекватната реакция на националните власти е възприета от съда в пряка връзка с последвалата смърт на децата на жалбоподателката. Съдът е приел, че в случая има нарушение и на правото на ефективни средства на защита (чл. 13 ЕКЗПЧ), доколкото на жалбоподателката е отказано присъждането на обезщетение за неимуществени вреди.

нарушаването на правата на пострадалия³⁴. Изискването за ефективност е свързано и с цялостна преценка на съществуващите отношения, което не може да бъде осигурено в рамките на отделни производства, които се подчиняват на строги правила за ограничаване на предметния им обхват. Налагането на определени мерки без реалното им изпълнение не може да постигне целения от тях възпиращ ефект по отношение на насилието. Подобен резултат води до оставяне на жалбоподателя без защита и нарушаване на неговото право за зачитане на личния му живот³⁵.

Нарушаването на изискванията на ЕКПЧ може да е свързано и с липсата на своевременно и ефективно разследване по отношение на смъртта на/посегателството над жертвата³⁶. От една страна разследването следва да е извършено от независими органи, а от друга – разследващите

³⁴ *Branko Tomašić and Others v. Croatia (application № 46598/06)* - Фактите по делото са свързани с лице, изтърпяло наказание лишаване от свобода за престъпление, свързано със смъртни заплахи към съпругата си. Месец по-късно след освобождаването си от затвора, то убива съпругата си, детето им и себе си. Първоначално лицето е било задължено да премине през психиатрично лечение, но впоследствие съдът постановява спиране на лечението му след излизане на свобода. ЕСПЧ приема, че макар и националните власти да са били наясно със сериозната опасност за живота на майката и детето, те не са взели необходимите мерки във връзка с провеждането на ефективно психиатрично лечение в затвора, както и по проверка на състоянието на извършителя преди неговото освобождаване от затвора. В този смисъл и *Civek v. Turkey (application № 55354/11)*

³⁵ *A. v Croatia (application № 55164/08)* В конкретния случай властите са наложили множество мерки, включително лечение на извършителя на насилието, но мерките не били изпълнени, което според Съда на практика подкопало самата цел на тези мерки.

³⁶ *Durmaz v. Turkey (Application № 3621/07)* Случаят касае разследване около смъртта на жена, която е приета като резултат от самоубийство без предприемане на процесуални действия във връзка с възраженията на нейния баща, че може да е налице убийство с оглед съществуващите данни за непосредствен скандал преди кончината на починалата. Виж и *Tërshana v. Albania (application № 48756/14)*, в което Съдът установява нарушение на чл. 2 ЕКПЧ в процесуален аспект с оглед неефективният отговор на нападението над жертвата с киселина. Албанските власти не успели да идентифицират нито веществото, послужило като средство за нападението, нито самоличността на извършителя, нито предоставили информация на жертвата за развитието на производството, въпреки многократните ѝ искания.

органи да са предприети онези разумни стъпки, за да се съберат доказателствата по случая. Всеки недостатък на разследването, което го прави негодно да установи причината за смъртта на едно лице или извършителя, рискува да го направи несъответстващо на дължимия стандарт³⁷. В тази връзка ЕСЗПЧ посочва, че националните власти следва да извършат самостоятелна, проактивна и цялостна оценка на риска, отчитайки специфичния контекст и динамика на конкретния случай на домашно насилие³⁸. Липсата на нормативно изискване за конкретна оценка на риска би довело и до извод за неизпълнението на позитивното задължение на държавата да установи необходимата правна рамка за борба с домашното насилие³⁹. Националното законодателство следва да

³⁷ **Калайджиева, З.**, Закрила на правото на живот и гаранции срещу изтезания и нечовешко и унижително отнасяне по българския закон и Европейската конвенция за правата на човека. Сп. „Права на човека“. Бр. № 3/2002, с. 35.

³⁸ **Kurt v. Austria (application no. 62903/15)**, с което не е установено нарушение на чл. 2 ЕКЗПЧ доколкото извършената комплексна оценка на риска не е установила пряка и непосредствена опасност за живота на децата в семейството, така че пред националните власти да съществува изискване за предприемане на превантивни мерки по защитата им. Виж и **Y and Others v. Bulgaria (application no. 9077/18)**, разгледано по-подробно по-долу.

³⁹ Виж **Tunikova and Others v. Russia (application no. 55974/16, 53118/17, 27484/18, and 28011/19)**, **Levchuk v Ukraine (application № 17496/19)**, в което е констатирана липсата на законова дефиниция за „домашно насилие“, адекватна процесуална и материална правна уредба за защита срещу неговите различни проявления, както и каквато и да е форма на ограничителна заповед или заповед за защита. С оглед на това е прието, че е налице нарушение на чл. 3 от Конвенцията. В конкретния случай не е извършена необходимата оценка на риска, полицейските органи не са преминали през специално обучение за работа на престъпления, свързани с домашно насилие, а по отношение на смъртните заплахи не е предприето необходимото разследване. С оглед на това Съдът прави заключението, че за националните власти домашното насилие не е проблем, който заслужава внимание, което поведение води до риск от продължаването му. В заключение са обобщени и нужните за предприемане от националните власти мерки – изготвяне и приемане на съответната правна рамка, която да даде цялостен и целенасочен отговор на проблема „домашно насилие“ в резултат на действията на всички замесени институции; да бъде въведена многоаспектна дефиниция на „домашното насилие“ (включително и във виртуалното пространство); да криминализира и въведе съответната наказуемост на всички актове на домашно

предвижда разнообразни мерки за защита, а националните власти да се възползват по най-ефективния начин от разнообразния каталог от мерки, тъй като ограничаването до една единствена мярка в някои случаи се оказва неефективно, като например единственото налагане на глоби на извършителя⁴⁰. Неадекватността на предприетите от националните власти мерки за защита на правото може да произтича и от липсата на своевременност в предприемането им⁴¹. На жалбоподателя следва да бъде

насилие; да осигури възможността на националните власти да разследват случаите на домашно насилие не само при сигнал, но и служебно; да бъде изготвен протокол за работа по жалби, свързани с домашно насилие; да бъде осигурен лесен достъп до ограничителни заповеди или заповеди за защита; както и да бъде приложен план за промяна на обществените нагласи към основаното на gender различията насилие към жени. Виж в тази връзка и решението по делото *DeGiorgio v Italy u M. S. V Italy (no 32715/19)*. В решението по последното цитирано дело въпреки наличието на необходимата правна рамка и макар и за част от периода на насилствените действия да не е установено нарушение на чл. 3 от Конвенцията, то за друг период, по време на който италианските власти не са изпълнили своето позитивно задължение да защитят жалбоподателката от домашното насилие, извършвано от нейния съпруг. Констатирано е и нарушение на чл. 3 в неговия процесуален аспект, доколкото не е била постигната ефективна защита с оглед прекратяването на наказателното производство поради изтекла давност за наказателното преследване, което е било в резултат на действия на италианските власти, които са действали изключително пасивно. В решението *Levchuk v Ukraine (application № 17496/19)* отново е изведена необходимостта от извършване на оценка на риска, която да включва и уязвимостта на жертвата към претърпяване на нови актове на домашно насилие – в случаите когато те са поставени под икономическо или емоционална зависимост, , доколкото подобни фактори водят до по-голям риск от претърпяване на нови актове на домашно насилие.

⁴⁰ *Bălșan v. Romania (application № 49645/09)*

⁴¹ *E. S. and others v. Slovakia (application № 8227/04)*, в който случай поисканата защита е получена две години по-късно. Виж и решението по делото *Kalucza v Hungary (application № 57693/10)*, по което националните власти са закъснели с произнасянето по искането за ограничителна заповед година и половина, макар и целта на издаването на подобна заповед е незабавна защита от бъдещи посегателства, а аргументът на съда, че в случая са налице данни за взаимни посегателства е възприет като подкопаващ самата идея на защитата, в която хипотеза би могло да се осигури защита и за двете лица, а обратното би довело до практическа невъзможност дадено лице да действа в условията на неизбежна отбрана. В конкретния случай националните власти не съумяли и своевременно да разрешат гражданските спорове относно общото жилище, което също би ограничило възможността за бъдещи посегателства между страните.

осигурен и ефективен достъп до производството по разследването⁴². Разследването следва да е водено по такъв начин, така че да е способно да осигури ефективна защита⁴³. То следва да е извършено своевременно, в разумен срок, без излишни забавяния, а започнатите процедури да са проведени докрай⁴⁴.

Крайният извод е за недостатъчност на взетите от националните власти мерки, така че да не бъде допуснато нарушение на чл. 8 от ЕКЗПЧ. Виж и *M. G. v. Turkey (application № 646/10)*, в който случай заповедта за ареста на извършителя е издадена 5 месеца след подаването на жалбата, а разпитът му след шест месеца. Нещо повече – по отношение на възможността за защита по специалния закон е формирана спорна съдебна практика относно нейната приложимост между вече разделени съпрузи. Неефективността може да се изразява и в бавното снабдяване със заповед за защита. В някои случаи между издаването и връчването на заповедта може да има повече от няколко седмици, в рамките на които да последва нов акт на домашно насилие – така напр. *Halime Kilic v. Turkey (application № 63034/11)*. Като друг пример може да се посочи решението по делото *Talpis v. Italy (application № 41237/14)*, в което разпитът на пострадалия се е забавил 7 месеца след подаването на жалбата.

⁴² **Калайджиева, З.**, Цит. съч., с. 37.

⁴³ *E. M. v Romania (application № 43994/2005)*: Въпреки че жалбоподателката е подала сигнал за един от инцидентите, властите е следвало да подхождат отговорно относно твърдението за акт на домашно насилие, подкрепени със съдебно-медицинска документация. Критиката на Съда е по отношение на съдебното решение на 2-ра инстанция, което уважило жалбата на съпруга на жертвата и преинтерпретирали наличните доказателства. Доколкото били налице две версии за случилото се без преки доказателства относно истината, националните власти е следвало да вземат необходимите мерки, така че да оценят кредитбилността на различните версии. Вместо това националният съд уважил жалбата с аргумента, че липсват преки доказателства за акта на насилие, недаването на вяра на свидетелските показания и липсата на достатъчни детайли в твърденията на пострадалата. Съдът не предприел действия по допълнително разследване, а просто възложил липсата на достатъчно доказателства в тежест на пострадалата. В същото решение е установена и липсата на взаимодействие между институциите. Пострадалата поискала защита за нея и детето ѝ от агресивното поведение на съпруга ѝ, но не били предприети необходимите мерки в тази връзка. Крайният извод на Съда е неосигуряване на ефективна защита съгласно чл. 3 от ЕКЗПЧ.

⁴⁴ *Valiuliene v. Lithuania (application № 33234/07)* – В разглеждания случай разследването било многократно суспендирано поради прехвърляне на делото. Виж и решението по делото *D. P. v Lithuania (application № 27920/18)*. От своя страна по делото *D. M. D. v Romania (application № 23022/13)* е констатирано сериозно бездействие на властите по четирите подадени жалби, чието разследване и повдигане

Нарушението на Конвенцията може да е свързано със създаване на риск за претърпяване на домашно насилие⁴⁵. От своя страна чл. 13 от Конвенцията изисква ефективно вътрешноправно средство за защита, което да бъде от такова естество, че да предотврати извършването или продължаването на предполагаемото нарушение или да осигури подходящо обезщетение за вече извършеното нарушение. Неспособността на държавата да защити жената срещу домашно насилие представлява и нарушение на правото им на равна защита от закона⁴⁶.

2.2. Нарушаването на правото на живот в контекста на практиката на ЕСПЧ срещу Република България

С решението от 22.03.2022 г. по делото *Y and others v. Bulgaria (application № 9077/2018)* ЕСПЧ приема, че е налице нарушение на чл. 2 от страна на Република България.

Жалбоподателките са роднини (майка и две деца) на жена (г-жа В.), убита от съпруга си (г-н В.), като убийството е кулминация от няколко месечен тормоз над жертвата. Пострадалата и извършителят били в брак от

на обвинение отнело три години и 6 месеца, като цялата продължителност на производствата била 8 години и 4 месеца. По същото дело е констатирано нарушение и на чл. 6, пф. 1 ЕКЗПЧ поради неприсъждане на обезщетение с аргумента, че нито прокурорът, нито жалбоподателят е направил формално искане за това, макар и националното право да предвижда задължение за такова произнасяне в случаите, когато пострадалият е непълнолетен и ненапълно дееспособен.

⁴⁵ Виж решението по делото *N. v. Sweden (application № 23505/09)*, в което депортирането на гражданка на Афганистан с отказано убежище в Швеция и отказ да бъде постановен развод между нея и съпруга ѝ, води до риск от смъртно наказание поради извършена от нея изневяра поради започване на връзка с друг мъж. Съдът приема, че е налице нарушаване на чл. 3 ЕКЗПЧ, доколкото депортирането на жалбоподателката създава основателни опасения, че би довело до риск от репресия от страна на съпруга ѝ, неговото семейство и афганистанското общество като цяло, тъй като афганистанските власти възприемат домашното насилие като легитимно и неподлежащо на преследване. Същевременно прелюбодейството представлява престъпление съгласно Наказателния кодекс на Афганистан.

⁴⁶ *N. P. and N. I. v. Bulgarie (application № 72226/11)*

2009 г. и родители на две деца (две от жалбоподателките по делото пред ЕСПЧ). През 2014 г. съпрузите преустановяват съвместния си живот. През двете години, предшестващи убийството на 18 август 2017 г., г-жа В. се е оплаквала на властите за заплашително поведение на г-н В. няколко пъти.

В своето решение ЕСПЧ напомня, че позитивното задължение на държавата за предприемане на позитивни мерки за защита правото на живот, включва и предвиждането на превантивни оперативни мерки за защита на лице, чийто живот е изложен на риск от насилие. Ако властите знаят или трябва да знаят за съществуването на реален и непосредствен риск за живота на идентифицирано лице или лица от престъпните деяния на трета страна, те трябва да предприемат мерки в рамките на своите правомощия, чрез които, разумно преценено, може да се очаква да се предотврати риска. Обхватът и съдържанието на това задължение включва 1. Незабавна реакция от страна на властите при твърдение за домашно насилие, 2. При информация за подобни твърдения - извършване на проверка за наличие на реален и непосредствен риск за живота на идентифицираните жертви чрез извършване на автономна, проактивна и задълбочена оценка на риска с отчитане на особения контекст на домашното насилие и неговата динамично естество. 3. При установяване на реален и непосредствен риск за живота – предприемане на превантивни оперативни мерки за преодоляването му, като мерките следва да са адекватни и пропорционални на нивото на риска.

За да се отговори на въпроса дали държавните власти са изпълнили надлежно задължението си, съдът изследва реакцията на властите, считано от първия момент, в който твърденията са отнесени до тях. В конкретния случай са подадени множество жалби и сигнали до спешния телефон за обаждания, но ЕСПЧ приема, че само по едно от тези твърдения властите са реагирали незабавно. Единственият случай, при който полицията е реагирала бързо, като е изпратила патрул, е бил, когато майката на г-жа В.

(първата жалбоподателка) им се е обадила във връзка със спора ѝ с г-н В. дали може да изведе двете си дъщери (втората и третата жалбоподателки) на разходка на 1 януари 2017 г.

Във всички останали случаи са били налице укорими забавяния:

– На 14.11.2016 г. полицията е реагирала бързо на подадения сигнал за срязани гуми на автомобила на г-жа В., но само са записали показанията ѝ и са я насочили към подаване на жалба. По повод на подадената такава след месец е изпратено писмо до друго полицейско управление.

- По повод на твърдението за преследване и заплашване, осъществено на 13.02.2017 г. полицейските органи са разпитали обвинения за деянията след 9 дни и са съставили протокол за отправяне на предупреждение към лицето.

- Съдът е издал заповед за незабавна защита още на следващия ден от постъпването на молбата, но е изпратил копие от нея до полицейското управление след 3 дни и са били необходими още 7 връчването им. От своя страна полицейското управление единствено е регистрирало получаването на заповедта и не е предприело стъпки за гарантирането на спазването ѝ.

- Окончателната заповед за защита въобще не е била сведена до знанието на полицията.

- Спешното обаждане на г-жа В., направено в деня преди смъртта ѝ, не е предадено на полицията или по отношение на него изобщо не е предприето действие.

- По третата писмена жалба на г-жа В., подадена около час след обаждането на спешния телефон, не са предприети действия вечерта, когато е получена, нито на следващия ден, когато тя е убита.

- По почти идентичната жалба, подадена от г-жа В. в прокуратурата на следващия ден, около два часа и половина преди да бъде убита, също не са били предприети незабавни действия.

Изводът на съда е, че липсва качествена оценка на риска. Никой от тези случай полицейските органи не са анализирали поведението на лицето, срещу което са подавани жалбите и сигналите с оглед евентуалните последващи негови действия, свързани с посегателство над нечий живот. Нито има документални данни за такава оценка, нито бъдещата жертва е била уведомена за такава. Оттук Съдът заключава, че дори и да има някаква неформална оценка на риска, то тя със сигурност не е била автономна, проактивна и задълбочена. Полицейските органи са се ограничили до преценка за наказуемостта на деянието по общ ред. Те не са направили проверка дали лицето притежава на огнестрелно оръжие, въпреки получените от тях данни за такова, нито са оценили заканите с убийство съобразно тяхната достоверност. По отношение на действията на прокуратурата е отправена критика, че техните актове са основани единствено върху докладите на полицията и не е била налице каквато и да е координация между институциите.

Въз основа на множеството данни, получени от страна на държавните власти, ЕСПЧ приема, че властите са знаели или е трябвало да знаят, че съществува реален и непосредствен риск за живота на пострадалата. Сред тях са твърдение за притежание на огнестрелно оръжие, както и множество физически и психически посегателства над пострадалата, както и над нейно имущество. След издаване на окончателна заповед за защита до властите е адресирано и твърдение за нарушаването ѝ. Липсата на надлежна оценка на риска се обяснява от Съда отчасти с липсата на специфично обучение на съответните служители.

По отношение на адекватността на взетите превантивни мерки ЕСПЧ достига до извод, че такива са предприети (в случая - издадени заповеди за защита), но останали без особен ефект. Според Съда властите са разполагали с достатъчен кръг мерки, които са могли и е следвало да предприемат, като:

- по изземване на пистолета на г-н В.;
- повдигането му на обвинение за незаконно притежание на оръжие, да;
- задържането му за нарушаване на заповедта за защита;
- поставяне на пострадалия под форма на полицейска закрила;

Според Съда най-късно на 17.08.2017 г. властите е следвало да знаят за наличието на реален и непосредствен риск за живота на пострадалата.

Въз основа на гореизложеното ЕСПЧ приема, че е налице нарушение на чл. 2 от ЕКПЧ.

3. Нарушаване на правото на зачитане на семейния, личния живот и кореспонденцията

3.1. Принципни положения за правото на зачитане на личния и семейния живот

Съгласно чл. 8 от ЕКПЧ всеки има право на зачитане на неговия личен и семеен живот, на неговото жилище и тайната на неговата кореспонденция, като намесата на държавните власти в ползването на това право е недопустима, освен в изрично установени в закона хипотези и доколкото те са необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите. Всъщност чл. 8 ЕКПЧ съдържа няколко свързани помежду си права, които попадат в общата категория „право на зачитане на личната сфера“ - правото на зачитане на личния живот; правото на зачитане на семейния живот и неприкосновеност на дома и кореспонденцията, като всяко право има многообразни форми на проявление⁴⁷. Цитираната

⁴⁷ **Александрова, И.**, Право на зачитане на личния и семейния живот. 2006. Достъпна на следния [адрес](#). Последен достъп на 19.04.2023 г.

разпоредба визира задължение от негативен тип, т. е. съдържа изискване от въздържане на държавата от произволна намеса в личната сфера на индивидите, но и държавите са длъжни да гарантират зачитането ѝ между частни субекти, включително предприемане на мерки, които да осигурят уважение към личния живот в сферата на междуличностните отношения⁴⁸.

Правото да се зачита семейния живот включва гарантирането на безпрепятстването осъществяване на отношенията между родителите и техните деца, както и защитата на посегателства върху физическата и психологическата цялост на дадено лице в рамките на семейните и лични отношения⁴⁹. Позитивното задължение на държавата във връзка с чл. 8 ЕКЗПЧ е свързано и с предвиждането на мерки, които да ограничат нарушаването на чл. 8 ЕКПЧ в отношенията на частните лица помежду им. В своята практика ЕСПЧ отказва да посочи конкретни мерки, които счита за подходящи за предвиждане от страна на националните законодатели, уточнявайки че ролята му не е да „замества“ националните органи и да избира вместо тях конкретните мерки, които биха способствали спазването на тяхното положително задължение. Ролята на Съда в тези случаи е да гарантира ефективни права, гарантирайки изпълнението на задълженията на присъединилите се по Конвенцията държави⁵⁰.

⁴⁸ Ръководство по чл. 8 от Европейската конвенция за правата на човека. Право на зачитане на личния и семейния живот, жилището и кореспонденцията. Български хелзински комитет и Съвет на Европа. 2020, с. 8.

⁴⁹ *Bevacqua and s. v Bulgaria (application № 71127/01)*

⁵⁰ *Rumor v. Italy (application № 72964/10); Bevacqua and s. v Bulgaria (application № 71127/01); Velichkova v. Bulgaria (application № 7888/03)*. Въпреки това в някои случаи Съдът индиректно посочва какви законодателни мерки биха могли да се предприемат от страна на националните власти, като например криминализирането на домашното насилие или предвиждането му като квалифициран състав на престъпление, както и служебното преследване на леки телесни повреди, причинени при условията на домашно насилие, възможност за продължаване на разследването и при оттегляне на подадена жалба. В този смисъл *Volodina v. Russia (application № 41261/17)*

Личният живот по смисъла на чл. 8 ЕКПЧ включва осигуряване на физическия и психологическия интегритет на личността⁵¹. Правото по чл. 8 ЕКПЧ защитава и възможността всеки да разполага с домашна среда, свободна от смущения с насилствен характер. Невъзможността насилникът да бъде изведен от общото жилище би могло да доведе до извод за нарушаване на правото на зачитане на личния и семейния живот (чл. 8 ЕКЗПЧ). В определени ситуации е налице конкуренция между правото на лицето, извършило акт на насилие, да ползва определеното жилище, и правата на жертвата на домашно насилие и най-вече защитата на нейния физически и психически интегритет, като в тези случаи не е изключено тази конкуренция да бъде разрешена в полза на жертвата на домашно насилие. С оглед на това при разрешаване на спорове относно отстраняването на единия от обитаваните жилища, съдът не следва да игнорира оплакванията за възможни бъдещи актове на домашно насилие при продължаване на съжителството под един покрив⁵².

Правото на зачитане на личния и семейния живот включва и защита тайната на кореспонденцията. Бързото развитие на информационните и комуникационните технологии позволи извършването на актове на домашно насилие и под формата на кибертормоз, който от своя страна също може да бъде твърде многообразен, включително чрез неправомерен достъп до профилите на жертвата в социалните мрежи, копиране на лична информация като кореспонденция, снимки или документи, създаване на фалшиви профили във виртуалното пространство. Оттук националните власти следва да осигурят защита както към офлайн, така и по отношение на онлайн тормоза, както и да подхождат отговорно при получаване на

⁵¹ *Irene Wilson v United Kingdom (application № 10601/09); Malagić v Croatia (application № 29417/17)*

⁵² *Levchuk v Ukraine (application № 17496/19)*

подобни сигнали, провеждайки ефективно разследване и по отношение на подобен тип жалби от страна на жертвите⁵³.

Осъществяването на актове на домашно насилие в присъствието на деца само по себе си е от естество да накърни и тяхното право на неприкосновеност на семейния и личен живот, съответно националните органи следва да предприемат всички необходими мерки за предотвратяването на подобни действия⁵⁴.

Позитивното задължение на държавата включва както задължение за установяване и прилагане на адекватна правна рамка, осигуряваща защита срещу актове на насилие от страна на частни лица, която да съдържа съвкупност от достатъчно разнообразни мерки, които да могат да намерят приложение съобразно различните конкретни нива на риск съобразно особеностите на всеки отделен случай (включително още преди доказването по безспорен начин на акта на домашно насилие). То включва и задължение за предприемане на обосновани мерки срещу реален и непосредствен риск от повтарящо се насилие, за което властите са имали знание или е следвало да знаят, както и задължението за провеждане на ефективно разследване на насилствените актове, но и задължение за установяване и прилагане на ефективна система за наказване на всички форми на домашно насилие⁵⁵, включително осигуряване на жертвите на домашно насилие на достатъчна защита и подкрепа⁵⁶.

⁵³ Виж подобен пример в решението по делото *Buturugă v. Romania* (application № 56867/15) и *Volodina v. Russia* № 2 (application № 40419/19)

⁵⁴ *Eremia and Others v. Moldova* (application № 3564/11)

⁵⁵ *Malagić v Croatia* (application № 29417/17); *X and Others v. Bulgaria [GC]*, (application № 22457/16), *Kurt v Austria [GC]*, (application № 62903/15); *Volodina v. Russia* (no. 2). (application № 40419/19)

⁵⁶ *Malagić v Croatia* (application № 29417/17); *Opuz v. Turkey* (application №. 33401/02) *Bâlşan v. Romania* (application no. 49645/09)

Обемът на конкретното задължение на държавата зависи и от оплакванията, доведени до знанието ѝ⁵⁷. Многократните заплахи за посегателства, които не са намерили форма в реални действия, също са от естество да доведат до нарушаване на чл. 8 от ЕКЗПЧ, доколкото биха могли да накърнят психологическия интегритет на пострадалия, налице са достатъчно данни за съществуваща опасност от бъдещи посегателства и държавата не е изпълнила позитивното си задължение чрез предприемането на достатъчно мерки да гарантира прилагането на подходящо лечение за насилника и защита на жертвата от посегателства⁵⁸.

Неотчитането на съществуващ риск от извършване на акт на домашно насилие спрямо децата в производството по връщане на деца по реда на Хагската конвенция от 1980 г. може да се явява нарушение на чл. 8 от Конвенцията, дори и между молещата и замолената държави, в които родителите живеят да има изградено доверие в системите за закрила на децата⁵⁹. С оглед на това националният съд следва да прецени задълбочено твърдецията за „сериозен риск“ и за най-добрия интерес на детето по смисъла на чл. 12 от Хагската конвенция от 1980 г.⁶⁰. Нарушение би могло

⁵⁷ Така например по делото *Irene Wilson v United Kingdom (application № 10601/09)* жалбоподателката е обективирала само едно единствено оплакване до държавните органи, която реакция е възприета от Съда като достатъчно адекватна.

⁵⁸ *Haidulová v Slovakia (application № 2660/03)* В случая насилникът е страдал от разстройство на личността, но властите не са гарантирали задържането му за необходимия период на лечение. Съдът прави и уточнението, че чл. 5 от Конвенцията не следва да се разбира като „физическа безопасност“, а като „физическа свобода“.

⁵⁹ *O. C. I. and others v. Romania (application № 49450/17)*. Макар и да е имало данни за епизодични физически посегателства от страна на бащата на децата, чието връщане е поискано, румънският съд е преценил, че това не обосновава наличието на „сериозен риск“ от излагането на детето от нови посегателства.

⁶⁰. Съгласно чл. 13 от Хагската конвенция Независимо от разпоредбите на предходния член съдебният или административният орган на замолената държава не е задължен да разпореди връщането на детето, ако лицето, институцията или организацията, които се противопоставят на неговото връщане, установят, че съществува сериозна опасност връщането на детето, да го изложи на заплаха от психическо или физическо увреждане или по всякакъв друг начин да го постави в неблагоприятна ситуация.

да има и в неосигуряването на сигурна среда на контакти между децата и родителя с насилствено поведение, доколкото съдът не е отчел всички съществуващи данни за възможно подобно поведение⁶¹.

3.2. Нарушаването на правото на зачитане на семейния и личния живот в контекста на практиката на ЕСПЧ срещу Република България

С решение от 13.06.2008 г. по делото *Bevacqua v. Bulgaria* е констатирано нарушение на чл. 6 и чл. 8 от ЕКПЧ. В него съдът отбелязва особената уязвимост на жертвите на домашно насилие и необходимостта от активно участие на държавата в тяхната защита.

Една от основните критики в цитирания съдебен акт е свързан с уредбата на защитата от домашно насилие и се отнася до липсата на предвидени в българското законодателство специални мерки, които могат да бъдат предприети от страна на полицията и прокуратурата, а предвидените съобразно общите им правомощия са окачествени като неефективни в конкретния случай. Отправена е критика и по отношение на възможността единият от жалбоподателите да възбуди наказателно обвинение от частен характер за причинените му леки телесни повреди в резултат на понесен от бившия му съпруг побой, които резултати биха били времеемки и без особена роля в предотвратяването на повторен инцидент. Порицани са и конкретния подход на националните власти за справяне с проблема, а именно – липсата на задължаване на извършителя на актовете на насилие да се въздържа от незаконни действия, което се приема за равнозначно на отказ за предоставянето на необходимата от жалбоподателите незабавна помощ. Прието е, че преценката на органите, че такава помощ не се дължи, тъй като спорът е от „частен характер“ е несъвместима с техните положителни задължения за гарантиране на упражняването на правата на жалбоподателите по чл. 8.

⁶¹ *I. M. and Others v Italy (application № 25426/20)*

В същото решение е посочено, че привременните мерки за упражняване на родителски права следва да бъдат разгледани с приоритет, освен ако няма особена причина за забавянето. В конкретния случай съдът не е третира подобна молба с приоритет при данни за агресивно поведение на единия родител спрямо детето. Той е следвало да го направи добросъвестно и без забавяне, така че да се гарантира поддържането на контакти между родителя и детето. ЕСПЧ приема, че съдът е следва да не отлага неоснователно делото, да не насрочва заседанията с продължителни интервали от време помежду им и по възможност всички относими доказателства да бъдат събрани в рамките на едно заседание. кумулативните резултати от отказа на районния съд незабавно да приеме привременни мерки относно родителските права в ситуация, която е засягала неблагоприятно жалбоподателите, и липсата на достатъчни мерки от страна на държавните органи през същия период като реакция спрямо поведението на г-н Н., са довели до непредоставяне на помощ на жалбоподателите, в противоречие с положителните задължения на държавата по силата на чл. 8 от Конвенцията да гарантира зачитане на личния и семейния им живот. В конкретния случай въпросът за привременните мерки е разгледан в рамките на 8 месеца.

4. Нарушаване на принципа за недискриминация

4.1. Принципни положения за забраната за дискриминация

Чл. 14 от ЕКПЧ съдържа забрана за дискриминация. Текстът на разпоредбата прогласява, че упражняването на правата и свободите, изложени в Конвенцията, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак. Принципът на недискриминация се възприема от

практиката на ЕСПЧ като основополагащ за Конвенцията, редом с върховенството на закона и ценностите на толерантността и социалния мир. Член 14 има допълваща функция към другите материалноправни разпоредби на ЕКПЧ, като Съдът винаги разглежда чл. 14 във връзка с друга материалноправна разпоредба на Конвенцията, като това не означава, че приложимостта на разпоредбата зависи от наличие на нарушение на друга такава⁶². Чл. 14 има не само вертикален, но и хоризонтален ефект, т. е. принципът за дискриминация се прилага както в отношенията между отделните човешки личности и държавата, така и в чисто частни отношения⁶³.

Още през 1992 г. в т. 6 на препоръка № 19 на Комитета за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените е предвидено, че когато акт на насилие е насочен срещу жена, поради самия факт, че тя е жена, както и когато дадена форма на насилие засяга жените в по-голяма степен, е налице дискриминация⁶⁴. Неуспехът на държавата, дори и неумишлен, да защити жените срещу домашно насилие, нарушава правото им на равна защита от закона⁶⁵. Утвърдена практика, която вместо ефективно разследване по подадени сигнали, изпълнява функции на посредник, който убеждава жертвите да оттеглят жалбите си и да се върнат в уязвима за нови актове на домашно насилие семейна среда, както и

⁶² Ръководство по чл. 14 от Европейската конвенция за правата на човека и по член 1 от Протокол № 12 към Конвенцията. Забрана за дискриминация. Български хелзински комитет и Съвет на Европа. 2020, с. 6.

⁶³ Пак там, с. 9.

⁶⁴ След одобрението от Общото събрание на ООН препоръките стават част от Конвенцията. Това важи и за препоръка № 19. Държавата отговаря за посегателства от страна на частни лица, доколкото нейните органи не са положили дължимата грижа, за да предотвратят нарушенията на правата или за да разследват и наказват такива актове на насилие или за да предвидят възможности за обезщетяване на жертвата. Виж в този смисъл Тишева, Г., Цит. съч., с. 27-28.

⁶⁵ *Opuz v. Turkey (application № 33401/02); Eremia and Others v. Moldova (application № 3564/11)*

съдебни решения, които не налагат санкции, възпиращи от нови актове, е възприета от Съда като дискриминираща правораздавателна пасивност, основана на пола, която създава благоприятен климат за разцъфтяване на домашното насилие⁶⁶. По този начин дискриминацията в този случай не се основава на законодателството, а на общото отношение на местните власти⁶⁷. Подобен климат може да е обоснован и от липсата на подходящи изменения на правната рамка. За да се произнесе по тези въпроси Съдът извършва обширна оценка, която може да бъде основана както на представените от жалбоподателя доказателства, така и на вътрешни или международни доклади (например на Комитета на ООН за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените) за правните гаранции за равните права на членовете на обществото, отношението към актовете на насилие към определени групи от него и тяхното толериране от страна на националните власти⁶⁸.

4.2. Нарушаването на принципа за недискриминация в контекста на практиката на ЕСПЧ срещу Република България

4.2.1. С решение от 3.05.2016 г. по делото *N. P. and N. I. v. Bulgaria* ЕСПЧ е разгледал и оплакване за нарушение на чл. 14 ЕКПЧ при твърдение от жалбоподателката, че е била жертва на дискриминационно отношение при ползването на правата си, гарантирани от членове 3 и 13 от Конвенцията. В тази връзка Съдът припомня, че според съдебната практика за приложението на чл. 14 във връзка с чл. 3 от Конвенцията неизпълнението - дори неволно - на една държава на задължението ѝ да

⁶⁶ *Opuz v. Turkey (application № 33401/02); Eremia and Others v. Moldova (application № 3564/11); M. G. v. Turkey (application № 646/10); Halime Kilic v. Turkey (application № 63034/11); Talpis v. Italy (application № 41237/14); Bâlşan v. Romania (application no. 49645/09); Tkhelidze v. Georgia (application № 33056/17); A and B v. Georgia (application № 73975/16)*

⁶⁷ Ръководство по чл. 14..., с. 13

⁶⁸ *Volodina v. Russia (application № 41261/17)*

защитава жените от домашно насилие се приема като нарушение на правото им на равна защита от закона. Съдът констатира, че жалбоподателката и синът ѝ са били жертви на домашно насилие и че отношението към жалбоподателите е било с достатъчен интензитет, за да попадне в приложното поле на чл. 3 от Конвенцията. Оплакванията, направени във връзка с членове 3, 13 и 14 от Конвенцията се обобщават в твърдението, че държавните власти не са изпълнили положителното си задължение да защитят жалбоподателката от проявите на насилие на техния фактически партньор и баща.

С решението Съдът приема, че не е налице нарушение на чл. 14 ЕКПЧ, тъй като в българския правен ред съществува правна уредба, която позволява получаването на защита от домашно насилие (включително и незабавна) и жалбоподателите са получили трикратно такава (с налагане на мерки за защита в рамките на първото производство от деня, следващ подаване на искането им до окончателното приключване на производството). Констатирано е, че актовете на тормоз са били осъществени в рамките на времеви периоди, в които жертвата доброволно е възобновила съжителството си с извършителя. В тази връзка е уточнено, че Съдът взема предвид, че отношенията в една двойка, засегната от домашно насилие, са сложни: действително жертвата на насилие може да бъде подложена на психически натиск, целящ да я принуди отново да заживее с извършителя му. Въпреки това конфликтната атмосфера, царяща между съпрузите, не може да изключи истинността на помирение, каращо ги да упражнят свободата си отново да заживеят заедно. Същевременно жалбоподателката е получила многократно съдействие от кризисни центрове, оторизирани от социалните служби. За недоказани са приети оплакванията, че полицията и прокуратурата не са успели да разследват адекватно насилствените действия, тъй като са били налице образувани две наказателни производства, от които едно висящо, които са били

образувани именно въз основа на оплакванията на жалбоподателката. От своя страна самата жалбоподателка не се е възползвала напълно от съществуващите национални средства за защита, подавайки жалби в полицията и прокуратурата за извършени от партньора ѝ престъпления. Съдът уточнява, че полицейските органи също са реагирали адекватно на съществуващата ситуация, включително чрез съдействието им относно напускането на жилището от страна на майката и детето. В заключение Съдът приема, че не е налице нарушение на позитивните задължения на държавата, произтичащи от членове 3, 13 и 14 от Конвенцията, като нито националните съдилища, нито социалните служби, полиция и прокуратура са пренебрегнали опасността от насилствено поведение. Точно обратното – взели са няколко вида мерки с оглед развитието на ситуацията, така че да бъде защитена физическата неприкосновеност на лицата.

4.2.2. Липсата на нарушение на чл. 14 ЕКПЧ от страна на Република България е установено и в решение от 22.03.2022 г. по делото *Y. and others v. Bulgaria*, макар и в същото дело да е установено нарушение на правото на живот, което бе разгледано по-рано в настоящия текст.

По отношение на твърдението на жалбоподателите за нарушение и на чл. 14 ЕКПЧ във връзка с чл. 2 ЕКПЧ последните твърдят, че неспособността на българските власти да предприемат ефективни мерки с оглед предотвратяване на риска за живота на г-жа В. не е просто изолиран случай, който може да се обясни с фактори, специфични за нейния казус, а се дължи на факта, че тя е жена и на толериране по принцип от страна на властите на насилието срещу жени.

За да се произнесе по същество Съдът извежда следните принципни положения:

- Разликата в третирането на лица в аналогични или относително сходни ситуации е дискриминационна, ако няма обективно и разумно обяснение;

- Обща политика, която оказва непропорционално вредно въздействие върху дадена група, може да бъде дискриминационна, дори ако не е конкретно насочена към тази група и няма дискриминационно намерение. Дискриминацията може да е резултат и от фактическа ситуация;

- Насилието срещу жени, включително домашното насилие, е форма на дискриминация срещу жените. Незащитаването им от такова насилие от страна на държавата, независимо дали разкрива умисъл, нарушава правото им на равна защита от закона;

- Разликата в третирането, насочена към осигуряване на материално равенство между половете, може да бъде оправдана и дори необходима;

- След като жалбоподателят е обосновал разлика в третирането, държавата-ответник трябва да обоснове, че тази разлика е била оправдана. Ако се установи, че домашното насилие засяга жените непропорционално, тежестта се прехвърля върху държава, която трябва да аргументира какви коригиращи мерки е предприела, за да компенсира неблагоприятното положение, свързано с пола;

- Prima facie доказателства, които, в такива случаи, могат да прехвърлят тежестта на доказване върху държавата-ответник, не са предварително определени по вид и могат да варират. Такива доказателства биха могли да бъдат доклади на неправителствени организации или международни наблюдатели като CEDAW или статистически данни от властите или академичните институции, които показват, че (i) домашното насилие засяга предимно жени, и че (ii) общото отношение на властите – проявяващо се например в начина, по който жените биват третирани в полицейските управления, когато съобщават за домашно насилие, или в съдебната пасивност при предоставянето на ефективна защита на жените, които са жертви на такова – създава климат, благоприятстващ такова насилие;

- Ако се установи, че съществува широкомащабно структурно предубеждение, не е необходимо жалбоподателят да доказва, че жертвата също е била обект на индивидуално такова. Ако обаче няма достатъчно доказателства за дискриминационния характер на законодателството или официалните практики, или за техните дискриминационни ефекти, следва да се докаже предубеждение от страна на длъжностните лица по случая на жертвата, за да установи дискриминация. При липса на доказателства, фактът, че не са приложени всички санкции или мерки, постановени или препоръчани в индивидуалния казус на жертвата, сам по себе си не разкрива дискриминационно намерение въз основа на пола.

Във връзка с конкретната преценка на тези принципни положения към казуса ЕСПЧ излага съображение, че е установено, че домашното насилие в Република България засяга предимно жени, подобно на други държави-членки на Съвета на Европа. Същевременно по делото липсват доказателства, че българските власти имат практика да разубеждават жертвите да търсят защита на правата си, да омаловажават сигналите им, да са пасивни при получаването на сигнали от тяхна страна, включително забавяне на издаването на заповеди за защита от страна на българските съдилища. Същевременно като сериозен пропуск е посочена липсата на събиране на статистически данни за начина, по който правоприлагащите органи разглеждат случаи на домашно насилие. В решението Съдът отхвърля твърдението, че българското законодателство се е провалило генерално в опита си да противодейства на домашното насилие или създава неоправдани пречки пред неговите жертви за защита на правата им. Съдът отказва да анализира последните изменения в Наказателния кодекс, доколкото неговите правомощия в производствата, образувани по индивидуална жалба, е да установи дали начинът, по който националното право е било приложено спрямо жалбоподателя, е довел до нарушение на Конвенцията, а не да прави абстрактни оценки по отношение на неговата

годност да защити всяка жертва на домашно насилие. ЕСПЧ отхвърля и аргумента, че нератифицирането на Истанбулската конвенция е индиция за дискриминационното отношение на българските власти към жертвите на домашно насилие. Напротив – посочва, че то се основава на съображения, които са несвързани с нежеланието им да се осигури правна защита на жените срещу домашно насилие. В заключение Съдът приема, че не е доказана обща и дискриминационна пасивност от страна на българските власти по отношение на домашното насилие спрямо жени.

По отношение наличието на предубеждение на държавните служители, които са се занимавали конкретно със случая на г-жа В. ЕСПЧ констатира, че няма данни за разубеждаващи действия от страна на някой от длъжностните лица, участвали в разглеждането на жалбите ѝ, нито за опит да се омаловажат, било вината за конфликтната ситуация да бъде прехвърлена върху пострадалата. Въпреки наличието на сериозна пасивност от страна на полицейските служители, тази пасивност е приета за укорима с оглед наличие на нарушение на чл. 2 ЕКПЧ, но не и на чл. 14 ЕКПЧ. Съдът отхвърля и аргумента за наличие на снисходително отношение от страна на съдебната система по отношение на убийството на г-жа В. Наказателното производство по делото срещу г-н В. е приключило сравнително бързо, за година и 4 м. и с ефективна присъда от 13 г. и 4 месеца лишаване от свобода. Фактът, че полицията е извършила вътрешно разследване след смъртта на г-жа В. и са предприети дисциплинарни действия спрямо служители, за които е установено, че не са изпълнили задълженията си в нейния случай също сочи, че българските власти не са гледали на въпроса с безразличие.

Глава III. Значението на практиката на Европейския съд за защита правата на човека от гледната точка на българската правна уредба и съдебна практика

1. Европейската конвенция е оказала влияние върху нормотворческата дейност в Република България още преди присъединяването ѝ към Съвета на Европа. В тази връзка следва да се спомене, че Конвенцията е била източник на вдъхновение и при изработването на каталога от основни права в Конституцията на Република⁶⁹. Република България е член на Съвета на Европа от 7 май 1992 г. В тази връзка Конвенцията е ратифицирана със закон, приет от Народното събрание на 31.07.1992 г., обнародвана в ДВ бр. 80 от 02.10.1992 г. и в сила от 07.09.1992 г. По силата на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България ЕКПЧ е част от вътрешното право на страната и нормите ѝ имат примат пред тези норми от вътрешното право ѝ противоречат. В тази връзка следва да се признае значението на косвен източник на правото и на константната практика на ЕСПЧ по тълкуването на конкретно правило от Конвенцията. Макар и ЕСПЧ да няма правомощия да отменя съдебни актове на националните съдилища, нито нормативни актове от вътрешното право, правните последици от постановяването на съдебно решение, с което приема, че е налице нарушение на ЕКПЧ, не се ограничава до констатирането му и до присъждането на справедливо обезщетение за пострадалия.

2. До март 2005 г. в българското законодателство липсва специален ред за защита от домашно насилие, а жертвите на подобни посегателства следва да прибегват до общи способи за санкциониране на извършителя – в общия случай опит за реализирането на наказателната или деликтната

⁶⁹ Писарска, Г., Взаимодействието на международното право и вътрешното право (чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България). Дисертация. 2022, с. 253.

отговорност, прекратяване на брака с развод (с или без произнасяне по въпроса за вината). Подобно разрешение обаче е свързано с получаването на неефективна защита от страна на жертвите⁷⁰. Първият закон, който урежда специален ред за получаване на защита от домашно насилие е Законът за защита срещу домашното насилие, Обн., ДВ, бр. 27 от 29.03.2005 г. Сред изложените в неговия законопроект мотиви е именно необходимостта от създаването на ефективни и бърза защита от домашно насилие, като една от гаранциите за ненарушаване на правата на човека, която нужда произтича не само от вътрешните нормативни актове, но и на актовете от международното право, включително Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи⁷¹.

⁷⁰ Тишева, Г., Цит. съч., с. 28 и дадения от автора пример, че през 1998 г. при причиняване на средна телесна повреда на възходящ, низходящ, съпруг, брат или сестра, наказателното преследване се е възбуждало по тъжба на пострадалия, което на практика води до липсата на понасяне на каквато и да е отговорност от извършителя, макар и да се касае за изключително сериозни посегателства над здравето на пострадалия, като наранявания, които проникват в черепната, гръдната и коремната кухина, обезобразяване на лицето или на други части от тялото, трайно затрудняване на речта, на движението на крайниците и т. н. Тази законодателна слабост е преодоляна едва след повече от 20 години от написването на цитираната публикация, през 2019 г. с изменение на Наказателния кодекс.

⁷¹ „Домашното насилие е нарушение на правата на човека със сериозни последици за жертвите и за обществото като цяло. Правни аргументи в полза на приемане на законодателство за домашното насилие са Конституцията на Република България и международните актове по правата на човека, които по силата на основния закон са част от вътрешното право на държавата. Според Конституцията държавата гарантира защита на правата на гражданите. Необходимостта от защита на правата на човека е регламентирана и в Хартата за правата на човека. Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените. Конвенцията на ООН против изтезанията и друго жестоко, нечовешко или унижително третиране или наказание, Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи и др. Съгласно международните актове и международното право държавата е задължена да гарантира ползването и защитата на правата на човека както в публичната сфера, така и в частната сфера.“ - Мотиви към Законопроекта за защита срещу домашното насилие от 17.04.2003 г., достъпни на адрес: <https://parliament.bg/bills/39/354-01-22.rtf>. Последен достъп на 18.04.23 г.

3. Съобразяването със съдебните актове на ЕСПЧ има съществено място и в нормотворческия процес в Република България, свързани със предварителното съобразяване на проектите на нормативни актове с практиката на ЕСПЧ. Съгласно чл. 28, ал. 3 от Закона за нормативните актове проектът на закон или кодекс, който подлежи на разглеждане от Министерския съвет, се придружава и от справка за съответствието с Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и с практиката на Европейския съд по правата на човека, която се изготвя от Министерството на правосъдието. Въпреки наличието на изискването на чл. 28, ал. 3 от Закона за нормативните актове, за съжаление много често подобно съответствие е отразено твърде формалистично от българския законотворец и се свежда до лаконична декларация за наличие на съответствие между законопроекта с Конвенцията и практиката на ЕСПЧ.

4. Само по себе си установяването на нарушение на Конвенцията от страна на ЕСПЧ не води до задължение за държавата за преразглеждане на конкретния правен спор. Въпреки това, процесуалните ни закони предвиждат специални правила относно възможното преразглеждане на спорове, свързани с произнасянето на ЕСПЧ. В тази връзка чл. 303, ал. 1, т. 7 от Гражданския процесуален кодекс предвижда възможност за отмяна на влязлото в сила съдебно решение в хипотезата на окончателно решение на ЕСПЧ, с което е установено нарушение на ЕКПЧ или на протоколите към нея и ново разглеждане на делото е необходимо, за да се отстранят последиците от нарушението. От своя страна чл. 422, ал. 1, т. 4 от Наказателно процесуалния кодекс свързва подобна хипотеза на решение на ЕСПЧ, с което е установено нарушение на Конвенцията с възможност за възобновяване на наказателното производство при съществено значение на решението на ЕСПЧ за делото. Подобно е и разрешението, което предвижда чл. 99, ал. 1, т. 7 от Административнопроцесуалния кодекс по отношение на възобновяването на производството по издаване на

административни актове, както и чл. 239, ал. 1, т. 6 АПК спрямо възможността влязло в сила съдебно решение на административния съд да бъде отменено.

5. Както бе посочено, решенията на ЕСПЧ биха имали значение и на косвен източник на правото за българските правораздавателни органи. Прегледът на българската съдебна практика установява три групи съдебни актове с оглед наличието или липсата на позоваване на практиката на ЕСПЧ с оглед обосноваване на един или друг диспозитив. Първата група са съдебни актове, в които обсъждането на твърдение за допуснато нарушение на ЕКПЧ или практиката на ЕСПЧ е игнорирано, макар и да е било налице конкретно позоваване в подадената жалба⁷². В други съдебни актове се съдържа подробен анализ на действията на националните власти с оглед стандартите, установени в практиката на ЕСПЧ⁷³. В трета група съдебни актове ЕКПЧ се посочва за обосноваване на принципното положение за недопускане на извършване на актове на домашно насилие⁷⁴. За да се прецени ролята на ЕКПЧ и практиката на ЕСПЧ при тълкуването на правната уредба относно защитата от домашно насилие може да бъде

⁷² Определение № 661 от 9.08.2022 г. на ВКС по гр. д. № 4585/2021 г., III г. о., ГК; Определение № 322 от 10.02.2016 г. на ОС - Пловдив по в. ч. гр. д. № 199/2016 г.; Решение № 5672 от 29.07.2015 г. на СГС по в. гр. д. № 6911/2015 г.; Решение № 783 от 5.02.2014 г. на СГС по в. гр. д. № 10308/2013 г.; Решение № 1978 от 20.11.2014 г. на ОС - Пловдив по в. гр. д. № 3043/2014 г.; Решение № 997 от 29.06.2011 г. на ОС - Пловдив по в. гр. д. № 1535/2011 г.

⁷³ Решение № 5535 от 17.07.2013 г. на СГС по в. гр. д. № 3945/2013 г.; Решение № 715 от 14.04.2014 г. на ОС - Пловдив по в. гр. д. № 770/2014 г.; Решение от 10.12.2014 г. на СРС по гр. д. № 29585/2014 г.; Решение № 354088 от 6.03.2018 г. на СРС по гр. д. № 73177/2017 г.; Решение № 225 от 2.08.2018 г. на ОС - Сливен по в. гр. д. № 333/2018 г.; Решение № 729 от 16.12.2021 г. на ОС - Пловдив по в. гр. д. № 1421/2021 г.; Решение № 51 от 29.04.2021 г. на ОС - Бургас по в. гр. д. № 416/2021 г.; Решение от 29.11.2018 г. на ОС - Ямбол по в. гр. д. № 315/2018 г.; Решение № 7177 от 27.10.2017 г. на СГС по в. гр. д. № 11797/2016 г.; Решение от 25.03.2016 г. на СРС по гр. д. № 31626/2015 г.; Решение № 312 от 25.07.2014 г. на ОС - Враца по в. гр. д. № 448/2014 г.

⁷⁴ Решение № 187 от 8.04.2021 г. на РС - Русе по гр. д. № 4068/2020 г.; Решение № 1465 от 5.07.2018 г. на РС - Бургас по гр. д. № 1381/2018 г.; Решение от 13.01.2015 г. на ОС - Бургас по в. гр. д. № 1696/2014 г.; Решение № 409217 от 16.05.2018 г. на СРС по гр. д. № 57453/2017 г.; Решение № 10835 от 6.10.2022 г. на СРС по гр. д. № 34402/2021 г.; Решение № 94 от 2.04.2019 г. на ОС - Сливен по в. гр. д. № 135/2019 г.

направено сравнение между обема на съдебната практика (около 20 съдебни акта) с обема на новообразуваните производства по ЗЗДН, представена в следния табличен вид:

Инициирани производства и обжалвания по Закона за защита от домашното насилие⁷⁵

Показатели	2017	2018	2019	2020	2021
Новообразувани дела по Закона за защита от домашно насилие в районните съдилища	2991	3482 В сравнение с 2017 г.: + 14.1 %	3655 В сравнение с 2018 г.: + 4.73 %	3253 В сравнение с 2019: - 11 %	3453 В сравнение с 2020: + 5.79 %
Обжалвани дела по Закона за защита от домашно насилие	439	510 В сравнение с 2017 г.: + 13.92 %	516 В сравнение с 2018 г.: + 1.16 %	476 В сравнение с 2019: - 7.75 %	485 В сравнение с 2020: + 1.86 %

Сравнявайки позоваванията на практика на ЕСПЧ с броя на новообразуваните през последните години производства по специалния национален закон, може да се направи извод, че позоваванията на практиката на ЕСПЧ са по-скоро изключение, отколкото правило за българските национални съдии.

⁷⁵ По данни от обобщени статистически доклади на Висшия съдебен съвет за 2021, 2020, 2019, 2018 и 2017 г.

Заклучение

За съжаление и към настоящия момент можем да потвърдим направения преди 17 години в правната теория извод, че процесът към утвърждаване на действителното упражняване и гарантиране на правата на човека не е завършен, а премахването на всички форми на насилие тепърва предстои⁷⁶. Прегледът на практиката на ЕСПЧ във връзка с домашното насилие като нарушение на правата на човека води до същия извод. С оглед гарантирането им върху държавите по Конвенцията падат отговорни позитивни задължения свързани с предвиждане на адекватна материалноправна и процесуалноправна рамка за защита от подобни посегателства, включваща широк кръг от мерки на разположение на държавните власти с оглед своевременна оценка на конкретния риск от ескалация в отношенията, както и предотвратяването ѝ. Позитивните задължения на държавата включват и провеждане на ефективно разследване на подобни посегателства, наказването им, както и мерки за преодоляване на последиците от тях от страна на жертвите на домашно насилие, но и поправянето и превъзпитанието на извършителите.

В тази връзка в последните няколко години бяха направени няколко опита за реформиране на Закона за защита от домашното насилие, които завършиха с неуспех. Нуждата от законодателни изменения обаче остава. В тази връзка прегледът на практиката на ЕСПЧ е допълнителен аргумент за необходимостта от разширяване на кръга на лицата, които могат да получат защита по ЗЗДН и разширяването на кръга от мерки за защита, осигуряването на ефективно прилагане на мярката, изразяваща се в задължаване на извършителя на насилието да посещава специализирани програми, която към настоящия момент не се изпълнява в почти всички по-малки населени места. Подкрепа заслужава и предложението за

⁷⁶ Илиева, И. Правата на жените като права на човека..., с. 192.

създаване на Централен регистър за случаите от домашно насилие, осъществени на територията на страната или по отношение на български граждани, които са потърсили помощ и подкрепа. Необходимо е в тази връзка да бъде събирана и текуща статистическа информация за начина, по който правоприлагащите органи разглеждат случаи на домашно насилие, както и осигуряването на надлежното им обучение за оценка на риска. Не на последно място изключително належащо е предприемането на институционална реформа, която да гарантира непрекъснатата координацията между институциите и ускоряването на отношенията между тях, така че всяка потенциална жертва на домашно насилие да може да получи бърза и адекватна защита от посегателства над нейния живот, здраве, достойнство, семеен и личен живот.

Приложения
БИБЛИОГРАФИЯ
На кирилица

1. **Александрова, И.**, Право на зачитане на личния и семейния живот. 2006.
Достъпна на следния [адрес](#). Последен достъп на 19.04.2023 г.
2. **Видин, Б.**, Международно право. Сиела. 2020
3. **Вълканов, В.**, Основните права на гражданите в Народна република България и тяхната защита. Издателство на БАН. 1990
4. **Друмев, Е.**, Конституционно право. Трето преработено издание. Сиела. 2008
5. **Захариева, П.**, Защита на правото на живот по чл. 2 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи. Достъпна на следния [адрес](#). Последен достъп на 19.04.2023 г.
6. **Илиева, И.**, Правата на жените и Европейският съюз. В: Трудове по международно право. Том VII. Българска асоциация по международно право. 2003
7. **Илиева, И.**, Правата на жените като права на човека и системата на Организацията на обединените нации. В: Научни трудове на Института за правни науки. Актуални правни проблеми. Том II. 2005.
8. **Калайджиева, З.**, Закрила на правото на живот и гаранции срещу изтезания и нечовешко и унижително отнасяне по българския закон и Европейската конвенция за правата на човека. Сп. „Права на човека“. Бр. № 3/2002
9. **Национален статистически институт на Република България.** Изследване на насилието, основано на пол. EU-GBV, 2021. Достъпно на следния адрес - https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/GBV_2021.pdf. Последен достъп на 19.04.2023 г.
10. **Пенчев, Г.**, Дали основните права и задължения на гражданите са принципи на правото? Съвременно право. бр. 2/2017
11. **Петров, В.**, Правно естество на домашното насилие. Публикувана в електронно издание „Предизвикай правото!“ на 17.05.20 г., достъпна на следния адрес: <https://www.challengingthelaw.com/grajdansko-pravo/estestvo-domashno-nasilie/>. Последен достъп на 19.04.2023 г.

12. **Писарска, Г.**, Взаимодействието на международното право и вътрешното право (чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България). Дисертация. 2022.
13. **Попова, Ж.**, Право на Европейския съюз. Сиела. Четвърто преработено издание. 2020
14. **Ръководство по чл. 8 от Европейската конвенция за правата на човека. Право на зачитане на личния и семейния живот, жилището и кореспонденцията.** Български хелзински комитет и Съвет на Европа. 2020
15. **Ръководство по чл. 14 от Европейската конвенция за правата на човека и по член 1 от Протокол № 12 към Конвенцията. Забрана за дискриминация.** Български хелзински комитет и Съвет на Европа. 2020
16. **Семов, А.**, Права на гражданите на Европейския съюз. Том I. Правен режим на защитата на правата на човека в Европейския съюз. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 2013
17. **Тишева, Г.**, Домашното насилие като нарушение на правата на човека. Сп. „Права на човека“, кн. № 1/1998 г.
18. **Христов, Х.**, Защита на правата на човека в правото на Европейския съюз, достъпна на следния [адрес](#). Последен достъп на 19.04.2023 г.
19. **Цонева, С.**, Хоризонтално действие на основните права на човека в отношенията между частноправни субекти. В: Сборник от Научна конференция „Правата на човека – 70 години след приемането на Всеобщата декларация за правата на човека“. 2019

На латиница

1. Guide on article 3 of the European convention of human rights. Prohibition of torture. First edition. Council of Europe. 2022
2. Violence against women Prevalence Estimates, 2018. Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women. WHO: Geneva, 2021

ЦИТИРАНИ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ И МОТИВИ КЪМ ТЯХ:

1. Административнопроцесуален кодекс

2. Граждански процесуален кодекс
3. Договор за Европейския съюз
4. Закон за защита от домашното насилие
5. Конвенция за защита на правата на човека и основните свободи
6. Конституция на Република България
7. Мотиви към Законопроект за защита срещу домашното насилие от 17.04.2003 г., достъпни на адрес: <https://parliament.bg/bills/39/354-01-22.rtf>. Последен достъп на 18.04.23 г.
8. Наказателно-процесуален кодекс
9. Харта за основните права на Европейския съюз

ЦИТИРАНА СЪДЕБНА ПРАКТИКА

На Европейския съд по правата на човека (посочени по номер и година на жалбата)

1. I. M. and Others v Italy (application № 25426/20)
2. Tunikova and Others v. Russia (application no. 55974/16, 53118/17, 27484/18, and 28011/19)
3. Volodina v. Russia № 2 (application № 40419/19)
4. DeGiorgio v Italy и M. S. V Italy (no 32715/19)
5. Levchuk v Ukraine (application № 17496/19)
6. Landi v. Italy (application no. 10929/19)
7. Y and Others v. Bulgaria (application no. 9077/18)
8. D. P. v Lithuania (application № 27920/18)
9. O. C. I. and others v. Romania (application № 49450/17)
10. Volodina v. Russia (application № 41261/17)
11. J. D. and A v. the United Kingdom (application № 32949/17, № 34614/17)
12. Tkhelidze v. Georgia (application № 33056/17)
13. Malagić v Croatia (application № 29417/17)
14. A and B v. Georgia (application № 73975/16)
15. X and Others v. Bulgaria [GC], (application № 22457/16)
16. Kurt v. Austria (application no. 62903/15)
17. Buturugă v. Romania (application № 56867/15)

18. Tërshana v. Albania (application no. 48756/14)
19. Talpis v. Italy (application № 41237/14)
20. D. M. D. v Romania (application № 23022/13)
21. N.P. and N.I. contre la Bulgarie (Requête no 72226/11)
22. Halime Kilic v. Turkey (application № 63034/11)
23. Civek v. Turkey (application no. 55354/11)
24. Galović v. Croatia (application no. 45512/11)
25. Eremia and Others v. Moldova (application № 3564/11)
26. Rumor v. Italy (application № 72964/10)
27. Kalucza v Hungary (application № 57693/10)
28. M. G. v. Turkey (application № 646/10)
29. Bălşan v. Romania (application no. 49645/09)
30. N. V Sweden (application № 23505/09)
31. Irene Wilson v United Kingdom (application № 10601/09)
32. A. v Croatia (application № 55164/08)
33. Valiulienė v. Lithuania (application no. 33234/07)
34. Durmaz v. Turkey (Application no. 3621/07)
35. Branko Tomašić and Others v. Croatia (application no. 46598/06)
36. E. M. v Romania (no 43994/2005)
37. E. S. and Others v. Slovakia (application no. 8227/04)
38. Kontrová v. Slovakia (application no. 7510/04)
39. Velichkova v. Bulgaria (application № 7888/03)
40. Haidulovà v Slovakia (application 2660/03)
41. Opuz v. Turkey (application № 33401/02)
42. Bevacqua v. Bulgaria (application № 71127/01)

На Съда на Европейския съюз

1. Решение по дело № 4-73 J Nold/Комисия.
2. Решението по дело № 260/89 J ERT

Съдебна практика на националните съдилища (по датата на постановяване)

1. Решение № 10835 от 6.10.2022 г. на СРС по гр. д. № 34402/2021 г.
2. Решение № 729 от 16.12.2021 г. на ОС - Пловдив по в. гр. д. № 1421/2021 г.
3. Решение № 187 от 8.04.2021 г. на РС - Русе по гр. д. № 4068/2020 г.
4. Решение № 94 от 2.04.2019 г. на ОС - Сливен по в. гр. д. № 135/2019 г.
5. Решение от 29.11.2018 г. на ОС - Ямбол по в. гр. д. № 315/2018 г.
6. Решение № 409217 от 16.05.2018 г. на СРС по гр. д. № 57453/2017 г.
7. Решение № 225 от 2.08.2018 г. на ОС - Сливен по в. гр. д. № 333/2018 г.
8. Решение № 1465 от 5.07.2018 г. на РС - Бургас по гр. д. № 1381/2018 г.
9. Решение № 354088 от 6.03.2018 г. на СРС по гр. д. № 73177/2017 г.
10. Решение № 7177 от 27.10.2017 г. на СГС по в. гр. д. № 11797/2016 г.
11. Решение от 25.03.2016 г. на СРС по гр. д. № 31626/2015 г.
12. Определение № 322 от 10.02.2016 г. на ОС - Пловдив по в. ч. гр. д. № 199/2016 г.
13. Решение № 5672 от 29.07.2015 г. на СГС по в. гр. д. № 6911/2015 г.
14. Решение от 13.01.2015 г. на ОС - Бургас по в. гр. д. № 1696/2014 г.
15. Решение от 10.12.2014 г. на СРС по гр. д. № 29585/2014 г.
16. Решение № 312 от 25.07.2014 г. на ОС - Враца по в. гр. д. № 448/2014 г.
17. Решение № 715 от 14.04.2014 г. на ОС - Пловдив по в. гр. д. № 770/2014 г.
18. Решение № 783 от 5.02.2014 г. на СГС по в. гр. д. № 10308/2013 г.
19. Решение № 5535 от 17.07.2013 г. на СГС по в. гр. д. № 3945/2013 г.
20. Решение № 997 от 29.06.2011 г. на ОС - Пловдив по в. гр. д. № 1535/2011 г.